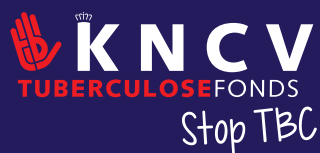

Werkinstructie sputumafname (spontaan en inductie)

Commissie voor Praktische Tuberculosebestrijding

Colofon

Mw. L. Timmermans, verpleegkundig consulent KNCV Tuberculosefonds

Mw. N.L. Jansen-Aaldring, senior verpleegkundig consulent KNCV Tuberculosefonds

Vastgesteld op 1 juli 2016 door de Commissie voor Praktische Tuberculosebestrijding.

Revisie december 2021

KNCV Tuberculosefonds
Den Haag, augustus 2016

© KNCV Tuberculosefonds
Overname en/of openbaarmaking van
gedeelten van deze uitgave is toegestaan,
mits dat gebeurt met bronvermelding.

KNCV TUBERCULOSEFONDS
POSTBUS 146
2501 CC DEN HAAG
TELEFOON 070 - 416 72 22
E-MAIL INFO@KNCVTBC.ORG
WWW.KNCVTBC.ORG

Dit document bevat:

- Werkinstructie afname sputum – spontaan, blz. 2 t/m 4
- Werkinstructie sputuminductie, blz. 5 t/m 8

Werkinstructie afname sputum- spontaan

Status handeling:	Geen voorbehouden handeling, wel bekwaamheid vereist
Uitvoerende:	Medisch technisch medewerker (MTM'er), soc. verpleegkundige, arts
Doel/ resultaat:	Het op eenduidige en juiste wijze verkrijgen van sputum voor onderzoek

Vorbereiding

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Zet de volgende benodigdheden klaar: • Laboratoriumformulier • Sputumpotje en etiket • Tissues • Neusmondmasker (FFP2) voor de uitvoerende • handschoenen • bekertje water	
2.	Vul het laboratoriumformulier in.	
3.	Voorzie het sputumpotje van de naam van de cliënt, de geboortedatum en de afnamedatum of label het potje volgens de afspraken met het laboratorium, bv met barcode.	

Clïënt

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Controleer of de juiste persoon, voor het juiste onderzoek, op het juiste moment aanwezig is.	
2.	Laat de cliënt plaats nemen in de sputumruimte.	
3.	Leg aan de cliënt uit: • Wat het doel is van het onderzoek. • Wat het verschil is tussen sputum en speeksel. • Wanneer de resultaten bekend zijn. • Hoe de cliënt de resultaten ontvangt. • Waarom het belangrijk is dat de cliënt in de ruimte blijft totdat het hoesten gestopt is. (Als het sputum buiten wordt afgenomen, geldt uiteraard buiten als "de ruimte")	

Techniek

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Zet (indien niet automatisch) de afzuiging in de ruimte aan.	
2.	Instrueer de cliënt: • Spoel de mond met schoon water. • Snuit de neus in een tissue. • Adem enkele malen rustig door. • Wacht op een hoestprikkel. • Diep inademen en hoest krachtig. • Spuug het sputum in het potje.	

	• Sluit de deksel van het potje.	
3.	Controleer of alles duidelijk is en beantwoord eventuele vragen.	
4.	Blijf, indien mogelijk, tijdens het ophoesten niet zelf binnen. Bespreek hoe de cliënt contact kan maken met de medewerker. Sluit de deur.	
5.	Pak het materiaal aan met handschoenen en controleer of er sprake is van (goed) sputum. Sputum is compacter en minder waterig dan speeksel.	
6.	Controleer of er voldoende sputum is opgehoest, d.w.z. minimaal 1 fluim. Indien er onvoldoende of geen goed sputum is, laat de cliënt nogmaals sputum ophoesten.	
7.	Was je handen.	

Afronding

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Beantwoord eventuele vragen.	
2.	Geef indien nodig sputumpotje(s) mee naar huis. Geef instructies: • moment van ophoesten (ochtendsputum op nuchtere maag), • bewaaradviezen (in de koelkast), • hoe, waar en wanneer het sputum ingeleverd moet worden, • infectiepreventie. Zorg dat de gegevens op het potje en het laboratoriumformulier zijn genoteerd.	
3.	Administreer de handeling volgens afdelingsafspraken.	TUBIS
4.	Verzend het sputumpotje met de laboratoriaaanvraag naar het laboratorium, op de wijze zoals met het laboratorium is afgesproken. Bewaar sputum tot verzending in de koelkast (4-8 °C) om overgroei van andere micro- organismen te voorkomen. Al hoewel respiratoir patiëntmateriaal tot 1 week na afname nog gebruikt kan worden voor onderzoek streven de Nederlandse laboratoria er naar om binnen 4 dagen het patiëntmateriaal te verwerken voor kweek en auramine-preparaten. Stuur het materiaal dus zo snel mogelijk naar het laboratorium.	Afspraak GGD-laboratorium
5.	Betreed de ruimte pas als deze is geventileerd volgens de geldende TIPP richtlijn. Zorg dat het ook voor anderen duidelijk is wanneer de ruimte weer betreden mag worden.	Zie toelichting
6.	Reinig en droog de gebruikte werkoppervlakken huishoudelijk met allesreiniger. Bevochtig daarna met alcohol 70 % en laat deze drogen aan de lucht.	

Toelichting

Let op:

Neem maatregelen zodat er geen infectierisico voor derden is.

GGD'en zijn verschillend ingericht. Zorg dat je weet hoe de ruimte geventileerd moet worden en wanneer de ruimte weer voor een volgende afspraak gebruikt mag worden.

In de TIPP richtlijn (Tuberculose Infectie Preventie Plan(2001) wordt een ventilatienorm van 12 ACH (Air Changes per Hour) genoemd. Ventilatie van 6 tot 12 ACH in de ruimte kan door toepassing van UV-C bestraling in de ruimte voldoende worden gecorrigeerd.

Draag een goed sluitend neusmondmasker (FFP2) als je aanwezig bent bij het ophoesten of als je in de ruimte moet zijn voordat deze voldoende is geventileerd.

Als er geen sputumruimte is, overweeg om de cliënt in de buitenlucht het sputum op te laten hoesten.

Literatuur/ informatie

CPT-richtlijn Naar een afdelings Tuberculose Infectie Preventie Plan. Den Haag: Commissie voor Praktische Tuberculosebestrijding, KNCV Tuberculosefonds; 2001. (wordt herzien)

NVMM richtlijnen Mycobacteriële Laboratoriumdiagnostiek. Nederlandse Vereniging voor Medische Microbiologie; 2015.

Francis J. Curry National Tuberculosis Center, Institutional Consultation Services. *Conducting Sputum safely*,1999.

Public Health Madison & Dane County, US. *Home Sputum Collection: A Step-by-Step Guide*, <https://www.youtube.com/watch?v=rIQDP41Qd8s>
(Filmpje met instructies aan de cliënt hoe sputum op te hoesten).

Werkinstructie sputuminductie

Status handeling:	Geen voorbehouden handeling, wel bekwaamheid vereist
Uitvoerende:	Medisch technisch medewerker (MTM'er); soc. verpleegkundige, arts
Doel/ resultaat:	Het op eenduidige en juiste wijze verkrijgen van sputum voor onderzoek

Vorbereiding

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Zet de volgende benodigdheden klaar: • Pari-inhaleerboy met losse onderdelen: verstuiverbovendeel, verstuiveronderdeel, afdichtring, compressorhuis (met schakelaar voor aan-/uitzetten) • Disposable onderdelen: vloeistofreservoir (medicamentenbeker), slang en mondstuk (non-disposable materiaal en autoclaaf zak indien het na gebruik gesteriliseerd wordt) • Hypertoon (NaCl 5-10 %) of fysiologisch (0,9% NaCl) zout • Laboratoriumformulier • Sputumpotje en etiket • Tissues • Neusmondmasker (FFP2) voor de uitvoerende • Alcohol 70 % • Handschoenen • Timer/ wekker • Bekertje water • Inhaler Salbutamol 100 microg/ml met voorzetkamer NB het gebruik van (hypertoon) zout kan een astma aanval uitlokken. Overleg bij een patiënt bekend met astma met de arts of sputuminductie plaats moet vinden.	
2.	Vul het laboratoriumformulier in.	
3.	Voorzie het sputumpotje van de naam van de cliënt, de geboortedatum en de afnamedatum of label het potje volgens de afspraken met het laboratorium, bv met barcode.	
4.	Zet de inhaleer-boy klaar: • Schroef het bovenstuk van de verstuiver van het vloeistofreservoir. • Vul het vloeistofreservoir met het fysiologisch zout. • Schroef het bovenstuk weer op het vloeistofreservoir. • Zet het mondstuk erop. • Sluit de luchtslang aan tussen compressor en de verstuiver.	

Clïent

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Controleer of de juiste persoon, voor het juiste onderzoek, op het juiste moment aanwezig is.	
2.	Laat de cliënt plaats nemen in de sputumruimte.	
3.	Vraag of de cliënt bekend is met astmatische klachten. Zo ja, overleg eerst met de arts.	
4.	Leg aan de cliënt uit: • Wat het doel is van het onderzoek. • Wat het verschil is tussen sputum en speeksel.	

	• Wanneer de resultaten bekend zijn. • Hoe de cliënt de resultaten ontvangt. • Waarom het belangrijk is dat de cliënt in de ruimte/ buiten blijft totdat het hoesten gestopt is.	
5.	Ga na of de cliënt alles goed heeft begrepen.	

Techniek

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Zet (indien niet automatisch) de afzuiging in de sputumruimte aan.	
2.	Instrueer de cliënt: • Spoel de mond met schoon water. • Snuit de neus in een tissue. • Adem enkele malen rustig door. • Neem het mondstuk tussen de tanden en sluit de lippen om het mondstuk. • Adem rustig in en uit door het mondstuk. • Zet het vernevelingsapparaat aan. Blijf rustig doorademen. • Ga door met vernevelen tot de vloeistof op is of max. 10 minuten. Let hiervoor op de timer. • Neem het mondstuk uit de mond en zet het vernevelingsapparaat uit. • Wacht op een hoestprikkel. • Diep inademen en flink ophoesten. • Spuug het sputum in het potje. • Sluit de deksel van het potje.	
3.	Vertel de cliënt wat hij/zij moet doen als het sputum is opgehoest, afhankelijk van de verdere gang van zaken bij de GGD.	
4.	Controleer of alles duidelijk is en beantwoordt eventuele vragen.	
5.	Schakel het apparaat aan. Zet een timer/wekker aan.	
6.	Draag zelf een goed sluitend neus-mondmasker (minimaal FFP2). Laat de cliënt een aantal keren inhaleren. Verlaat, als dit goed gaat, de ruimte en sluit de deur.	
7.	Blijf, indien mogelijk, tijdens het ophoesten niet zelf binnen. Bespreek hoe de cliënt contact kan maken met de medewerker. Sluit de deur.	
8.	Overleg met de arts als er geen hoestprikkel optreedt.	
9.	Pak het materiaal aan met handschoenen en controleer of er sprake is van (goed) sputum. Sputum is compacter en minder waterig dan speeksel.	
10.	Controleer of er voldoende sputum is opgehoest, d.w.z. minimaal 1 fluim. Overleg met de arts als er niet voldoende of geen goed sputum is.	
11.	Was je handen.	

Afronding

Stap	Werkwijze	Bijzonderheden
1.	Beantwoord eventuele vragen.	
2.	Administreer de handeling volgens afdelingsafspraken.	TUBIS
3.	Verzend het sputumpotje met de laboratoriaaanvraag naar het laboratorium, op de wijze zoals met het laboratorium is afgesproken. Bewaar sputum tot verzending in de koelkast (4-8 °C) om overgroei van andere micro- organismen te voorkomen. Al hoewel respiratoir patiëntmateriaal tot 1 week na afname nog gebruikt kan worden voor onderzoek, streven de Nederlandse laboratoria er naar om binnen 4 dagen het patiëntmateriaal te verwerken voor kweek en auramine-preparaten. Stuur het materiaal dus zo snel mogelijk naar het laboratorium.	Afspraak GGD-laboratorium
4.	Betreed de ruimte pas als deze is geventileerd volgens de geldende TIPP richtlijn. Zorg dat het ook voor anderen duidelijk is wanneer de ruimte weer betreden mag worden.	Zie toelichting
5.	Reinig en desinfecteer de inhaleerboy nadat de ruimte is geventileerd. Reinigen: • Trek plastic handschoenen aan. • Verwijder het mondstuk en deponeer deze in de afvalbak. • Verwijder de slang en het vloeistofreservoir en deponeer deze in de afvalbak. • Indien er een sterilisator gebruikt wordt: doe de onderdelen (mondstuk, reservoir en slang) in de daarvoor bestemde plastic zak en breng deze naar de afgesproken plaats voor sterilisatie. • Reinig het instrument met een allesreiniger. • Reinig het instrument met schoon water en droog het met een schone doek of papier. Desinfecteren: Voordat je kunt desinfecteren moet het apparaat en de ondergrond gereinigd en droog zijn. • Bevochtig de materialen voor desinfectie met alcohol 70 %. • Spoel niet na en laat aan de lucht drogen. • Veeg de compressor af met een doekje met alcohol en laat drogen. • Berg het apparaat op in een schone lade of kast. NB. Voor het verdere onderhoud van het apparaat, bv. het vervangen van filters en ringen: zie de gebruiksaanwijzing van het apparaat.	
6.	Reinig en droog de gebruikte werkoppervlakken huishoudelijk met allesreiniger. Bevochtig daarna met alcohol 70 % en laat deze drogen aan de lucht.	

Toelichting

Let op:

Neem maatregelen zodat er geen infectie- risico voor derden is.

GGD'en zijn verschillend ingericht. Zorg dat je weet hoe de ruimte geventileerd moet worden en wanneer de ruimte weer voor een volgende afspraak gebruikt mag worden.

In de TIPP richtlijn (Tuberculose Infectie Preventie Plan(2001) wordt een ventilatienorm van 12 ACH (Air Changes per Hour) genoemd. Ventilatie van 6 tot 12 ACH in de ruimte kan door toepassing van UV-C bestraling in de ruimte voldoende worden gecorrigeerd.

Draag een goed sluitend neusmondmasker (FFP2) als je aanwezig bent bij het ophoesten of als je in de ruimte moet zijn voordat deze voldoende is geventileerd.

Literatuur/ informatie

CPT-richtlijn Naar een afdelings Tuberculose Infectie Preventie Plan. Den Haag: Commissie voor Praktische Tuberculosebestrijding, KNCV Tuberculosefonds; 2001. (wordt herzien)

NVMM richtlijnen Mycobacteriële Laboratoriumdiagnostiek. Nederlandse Vereniging voor Medische Microbiologie; 2015.

WIP-richtlijn: Tuberculose: preventie van aerogene transmissie. Werkgroep Infectie preventie; 2016, <http://www.rivm.nl/dsresource?objectid=rivmp:231304&type=org&disposition=inline>

Francis J. Curry National Tuberculosis Center, Institutional Consultation Services. *Conducting Sputum safely*; 1999.

WIP-richtlijn: Vernevelaars en verdamper. Werkgroep Infectie Preventie; 2003.

http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Algemeen_Actueel/Uitgaven/Infectieziekten/WIP/Desinfectie_vloeistoffen_van_vernevelapparatuur

http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Professioneel_Praktisch/Richtlijnen/Infectieziekten/S_tandaardmethoden/Desinfectie#instrumentenentextiel

http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Professioneel_Praktisch/Richtlijnen/Infectieziekten/S_tandaardmethoden/Sterilisatie

BENOORDENHOUTSEWEG 46
2596 BC DEN HAAG
POSTBUS 146
2501 CC DEN HAAG

TELEFOON (070) 416 72 22
INFO@KNCVTBC.ORG
WWW.KNCVTBC.ORG